

Корнієнко І. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ АДВОКАТУРИ В ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТ.: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню історії становлення інституту адвокатури в Одесі з кінця ХІХ до першої чверті ХХ ст. Аналізуючи цей процес, було проведено порівняльну характеристику організації і діяльності адвокатури зазначеного періоду. Зібрані матеріали дали змогу продемонструвати загальну динаміку розвитку адвокатури в Одесі та визначити способи і цілі реорганізації цього інституту в УРСР до 1925 р. Метою цього дослідження було виявлення та систематизація маловідомих матеріалів із метою створення об'єктивного бачення історії вітчизняної адвокатури. Зібрані дані можуть бути корисні в навчальному процесі, а також задля удосконалення законодавства про адвокатуру України та популяризації видатних правознавців минулого в сучасному світі.

Ключові слова: адвокатура, присяжні повірені, реформа адвокатури, Одеський судовий округ, політика «військового комунізму», нова економічна політика.

Постановка проблеми. Ратифікація угоди про асоціацію з Європейським Союзом засвідчила вибір Україною європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини, додержання яких на практиці можливе за умови забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним та неупередженим судом, а також ефективного виконання своїх функцій суміжними правовими інститутами і, перш за все, адвокатурою України. Розбудова професійного та неупередженого інституту адвокатури задля реального захисту інтересів громадян виявилась непростою завданням. Гармонізація українського законодавства привела до великого кола дискусій щодо проблем, пов'язаних із законодавством про адвокатуру. Враховуючи це, варто пам'ятати, що формування сучасної адвокатури неможливе без залучення вітчизняного досвіду попередніх поколінь. Тому нагальною є потреба дослідити історію та роль адвокатури та адвокатів в Україні.

Треба констатувати, що досліджень з історії діяльності адвокатури в Україні ще сильно бракує. Наявні праці охоплюють лише деякі аспекти дослідження. Вивченню питання функціонування інституту адвокатури присвятили свої праці такі фахівці-сучасники, як П. С. Елькінд, М. В. Кожевников, А. Л. Ривлін, М. С. Строгович, М. О. Чельцов, М. Д. Чубатий, М. П. Шаламов, а також науковці пізнішої доби – М. Р. Аракелян, Н. М. Баканова, Т. В. Варфоломєєва, М. М. Видря, В. Г. Гончаренко, П. Т. Землянський, В. Ф. Кушнар'єв, М. М. Міхєєнко, П. П. Михайленко, П. П. Музиченко, С. Ф. Саф'улько, О. Д. Святоцький, В. О. Святоцька, Д. С. Сусл'єв, І. Б. Усенко, Д. П. Фіолєвський, П. В. Хотинєць та ін. Однак, спираючись на Резолюцію учасників Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура Одещини: історична ретроспектива та сучасний стан», що відбувся

9 жовтня 2017 р. у м. Одеса, доцільно нагадати, що аналіз українських наукових досліджень, зокрема з правового становища адвокатури періоду дії Судових статутів 1864 р., дає змогу дійти висновку, що нині бракує ґрунтовних досліджень діяльності рад присяжних повірених, співпраці адвокатури з прокуратурою участі адвокатури у проведенні реформ. Додаткових досліджень потребує і напрям в історії адвокатури 1917–1939 рр. із метою формування об'єктивних та обґрунтованих висновків щодо правового становища радянських адвокатів, особливо захисників-дисидентів тощо [1].

Метою статті є виявлення та систематизація маловідомих матеріалів з історії процесу трансформації інституту адвокатури в Одесі між 1864 по 1925 рр. та його наслідків на підставі аналізу рідкісних джерел. Отримані дані з історії вітчизняної адвокатури допоможуть сформувати об'єктивне розуміння місця і значення цього інституту в суспільстві, що планує будівництво правової та соціальної держави. Практичне значення досліджень адвокатури України полягає у тому, що отримані висновки та теоретичні положення поглиблюють історико-правові знання громадян, сприяючи розвитку їх досвідченості. Також матеріали можуть бути корисними для удосконалення сучасної адвокатури.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Російській імперії, до складу якої входила значна частина України, поява Інституту присяжних повірених пов'язана з Судовою реформою 1864 р. За Судовими статутами 1864 р., названий інститут організовувався як незалежна корпорація, що давало змогу присяжним повіреним кожного округу судової палати об'єднуватися в одне ціле їх загальними зборами і Радою [2, с. 717]. Нагляд за діяльністю присяжних повірених був покладений на ради, які обиралися присяжними повіреними з їхнього числа. Організована таким чином система управління адвокатською корпорацією забезпечувала автономність і незалежність адвокатури від державних органів, виборність і підзвітність рад присяжних повірених.

Адвокатура поділялась на два види: присяжні повірені – адвокати, що працювали при судових місцях (судових палатах та окружних судах) та склали присягу перед вступом на посаду; приватні повірені – адвокати, що могли брати участь у справах лише за довіреністю від однієї з сторін спору та з дозволу суду. Діяльність останніх була індивідуальною, визнавалась та регламентувалась на законодавчому рівні лише після прийняття змін до основного законодавчого акта у 1874 р.

У процесі реформування судової системи Російської імперії 1869 р. був виданий Найвищий Указ про введення гласного суду в Новоросійському краї, після чого в Одесі були відкриті

«судебныя установления». Проте в Одесі продовжували діяти тимчасові правила прийому у присяжні повірені особливими комітетами на підставі спеціальної інструкції від 1 квітня 1871 р.

Але зупинити подальший розвиток адвокатури було вже неможливо. 6 червня 1874 р. був виданий закон, котрий ввів, крім присяжної адвокатури, інститут приватних повірених. Ними могли бути громадяни, котрі досягли 18 років, за винятком жінок. В основному приватними повіреними ставали ті самі особи, що надавали правову допомогу у дореформений період. Приватні повірені не мали своєї корпоративної організації. Щоб отримати звання, вони складали іспит в окружному суді або судовій палаті. Там і видавали свідоцтво на право ведення судових справ. Списки цих осіб публікувалися в губернських відомостях із метою інформування населення та уникнення випадків шахрайства.

Відмінність присяжних повірених від приватних повірених полягала також у тому, що присяжні повірені зберігали право клопотати у всіх судових інстанціях Російської імперії, а приватні повірені могли виступати тільки в судах, що видали їм такий дозвіл. У касаційних департаментах Урядового Сенату приватні повірені могли діяти тільки по тих справах, які вони вели в нижчих інстанціях, а присяжні повірені – по всіх справах.

Приватні повірені могли виступати лише в тих судах, до яких вони були приписані і які, відповідно, здійснювали нагляд за їхньою діяльністю. Однак, оскільки для такої діяльності не обов'язково було мати спеціальну освіту та проходити стажування, нерідко приватні повірені мали незначну професійну підготовку [3, с.1]. В реальності кількість присяжних повірених переважала кількість приватних [4].

Ст. 406-1 Судових статутів встановлювала, що жінки не можуть одержати звання приватного повіреного в судових справах. Проти цієї норми активно боролися прогресивні юристи того часу, і наприкінці квітня 1916 р. у Петрограді нарада представників усіх рад присяжних повірених Російської імперії висловила протест проти обмеження доступу до адвокатури нехристиян і жінок.

Як показує статистика, кількість адвокатів на території українських губерній була досить значною. Так, по округу Харківської судової палати у 1886 р. налічувалося 168 присяжних повірених і 53 помічники, в Одеській – відповідно 125 і 63, Київській – 120 і 54. У 1913 р. у Харківській – 339 і 461 помічників, присяжних повірених в Одеській – 441 і 467, Київській – 492 і 417 [3, с. 3–4]. Кількість приватних повірених 1890 р. у Російській імперії становила приблизно 3 407 осіб, а 1907 р. – 2 662 осіб [3, с. 5]. Порівнюючи цифри статистичних відомостей Міністерства Юстиції імперії, за інтенсивністю зростання адвокатського корпусу в державі Одеський судовий округ займав третє місце після Московського та Петроградського округів. Водночас статистика яскраво ілюструє факт постійного коливання кількості адвокатів із певних обставин.

Кількість населення, що обслуговувалося адвокатами судових округів України, була різною. У 1897 р. один адвокат обслуговував 55 300 осіб Харківського округу, 23 700 – Одеського й 32 300 – Київського, а в 1910 р., відповідно, 26 900, 17 400 і 16 100 [3, с. 42]. Статистика свідчить, що в 1910 р. на одного присяжного повіреного Харківської судової палати припадало 112,6 кримінальних і цивільних справ, Київської – 81,3, Одеської – 88,6 [3, с. 49].

У 1868 р. було засновано Одеський судовий округ на чолі з Одеською судовою палатою, до якої належали Херсонська, Катеринославська, Таврійська, Подільська губернії та Бессарабська область.

Судова реформа показала значні результати організації адвокатів (присяжних повірених) у незалежну корпорацію, яка виробила та закріпила загальні принципи своєї діяльності та допомогла створити справжню корпорацію фахівців. Згідно з «Учреждением судебных установлений» від 20 листопада 1864 р. [5]. органами адвокатського самоврядування були ради присяжних повірених. Згідно зі ст. 357 зазначеного документа присяжні повірені обирали в кожному судовому окрузі з осередку присяжних повірених, які належали до округи судової палати, раду, а також його голову і товариша голови.

До моменту заснування рад присяжних повірених їх функції виконували окружні суди, що, відповідно, не дозволяло вести мову про повне самоврядування в адвокатській діяльності. Маловідомим фактом є те, що в окружних судах Одеси, Саратова та Казані існували місцеві традиції, за якими там ще до створення ради присяжних повірених збирали інформацію про практикуючих адвокатів. В Одесі існував кабінет присяжних повірених (консультація), при якому було влаштовано спеціальну бібліотеку для адвокатів. Враховуючи реалії того часу, там регулярно проводили зібрання адвокатів. За потреби вони збирали різні комісії, вживали різні заходи щодо регулювання діяльності помічників адвокатів та розробили низку правил професійної етики з відповідальністю за їхнє порушення [3, с. 100].

На загальних зборах присяжних повірених, які проводили в Одесі, обирався старшина, який займався проблемами, що виникали в діяльності присяжних повірених. У Новоросійському краї обов'язки старшини тривалий час (з 1894 по 1905 рр.) виконував відомий одеський адвокат В. Я. Протопопов. Однак для діяльності такої консультації необхідно було мати гроші. Тож ще до офіційного створення Ради одеські адвокати прийняли рішення про «сословное обложение». Пізніше, вже на відкритті загального зібрання Ради 28 лютого 1905 р. усі присяжні повірені Одеської судової округи мали одночасно внести по 10 карбованців, потім щороку сплачувати 12 карбованців. Новоприйняті до складу сплачували при вступі 30 карб. [3, с. 378–379]. Грошові внески в інших радах за сумою відрізнялись.

За велінням імператора Миколи II «Об образовании при Казанской, Одесской и Саратовской Судебных палатах Советов присяжных поверенных» від 10 листопада 1904 р. було створено Одеську раду присяжних повірених. 26 лютого 1905 р. на загальному зібранні присяжних повірених, у присутності 124 осіб було обрано 15 членів цієї ради [6, с. 16]. 3 одеських адвокатів до складу ради увійшли: К.Г. Бернштейн, Г. О. Блюменфельд, Ф. Д. Богацький, М. К. Де-Антонини, Т. О. Куликовський, О. Н. Літвицький, В. І. Масленіков, О. Я. Пергамент та С. Г. Тіктін [7, с. 5]. Отже, через сорок років після прийняття Судових статутів в Одесі з'явилась Рада присяжних повірених. Її очолив активний громадський діяч, письменник О. Я. Пергамент. Його заступником (товаришем Голови) було обрано Т. О. Куликовського [7, с. 4].

Урочисту подію відкриття Одеської Ради присяжних повірених вітали їхні колеги з інших регіонів імперії та з-за кордону. Діяльність ради була досить детально регламентована.

Метою її створення був «правильний і успішний нагляд» за всіма присяжними повіреними. Крім того, рада поєднувала обов'язки судового і адміністративного характеру, наприклад, спостереження за точним і неухильним дотриманням присяжними повіреними своїх обов'язків, виконанням законів і правил в інтересах довіритель. Діяльність ради підлягала щорічному звіту перед загальними зборами рад [8, с. 84].

Рада присяжних повірених була наділена адміністративними та дисциплінарними функціями. Зокрема, вона розглядала клопотання осіб, що мали намір стати присяжними повіреними; слідувала за морально-етичним станом членів адвокатури; встановлювала правила, обов'язкові для присяжних повірених тощо. Рада також призначала присяжних для надання безоплатної правової допомоги та вирішувала інші питання організації і діяльності. Так, наприклад, рада слідувала за морально-етичними критеріями, які висувались до присяжних повірених, які не мали права представляти в суді інтереси своїх родичів, були зобов'язані зберігати адвокатську таємницю та ін. За вчинки, несумісні зі званням присяжного повіреного, адвокат підлягав дисциплінарній відповідальності перед радою присяжних повірених, що виступала як перша інстанція, і судовою палатою у другій інстанції. При цьому особи, виключені з числа присяжних повірених, позбавлялися права повторно клопотати про вступ в це звання на всій території Російської імперії [9, с. 78–79]. У Російській імперії інститут адвокатури мав певні особливості свого розвитку. Спостерігаючи за наслідками реформування правоохоронних органів влада виявила занепокоєння через високі темпи демократизації суду і судочинства. Отже, процес контрреформації розпочався доволі швидко. Його ознаки можна побачити вже 19 жовтня 1865 р., коли були введені тимчасові правила, згідно з якими міністр юстиції особисто ухвалював рішення про вступ до адвокатури. Тим самим порушувалися Судові статuti, згідно з якими тільки рада присяжних повірених мала право приймати до свого складу нових осіб. Ситуацію ускладнило і прийняття тимчасового закону від 5 грудня 1874 р., яким припинялося подальше утворення нових рад присяжних повірених в округах, де таких палат ще не існувало.

Українська адвокатура того часу відрізнялася демократичними принципами організації. До неї вступило багато прогресивних вчених, громадських діячів, а видатні одеські адвокати В. Протопопов, Й. Пергамент, Є. Попандопуло, А. Ріхтер, Г. Брелідзе, О. Пассовер, Ф. Богацький, Є. Васьковський, І. Ковшаров, Е. Немировський здобули широкого визнання.

Події революції 1917 р. внесли тектонічні зміни до всієї історії України. І якщо в період Національної революції 1917–1920 рр. правове становище адвокатури в Україні не знало кардинальних трансформацій, то з приходом до влади більшовиків ситуація повністю змінилась. В умовах панування політики «Військового комунізму» руйнувались усі державні інституції попереднього періоду. Творці «Нової ери» закликали до винищення буржуазних засобів пригнічення працюючих мас. Серед них опинилась і адвокатура.

У процесі уніфікації законодавства РРФСР та УСРР ще в 1919 р. комісією юстиції при Всеукраїнському революційному комітеті було прийнято рішення щодо необхідності зарахування на посади судових працівників членів комуністичної партії та їх прихильників. Було встановлено ценз щодо членів колегій правозаступників при революційних трибуналах: ними

могли бути «комуністи-боротьбисти, або боротьбисти, або представники комфарбанду, комфракції Поалей-Ціон, або с.д. меншовики [10, арк. 10].

Колегії правозаступників було створено на підставі «Тимчасового положення про Народні Суди і Революційні Трибунали УСРР» [11, с. 156–164.], затвердженому Радою Народних Комісарів України 24 квітня 1920 р. Згідно зі ст. 30 цього документа кадетів та безпартійних приймати було заборонено. Природно, що відверто дискримінаційні методи тих часів викликали обурення та протести з боку освічених правозахисників. Тож експерименти з «адвокатурою» продовжувались у загальному руслі розбудови комунізму. Так, на підставі розпорядження Наркомпросу від 1 травня 1920 р. юридичний факультет Новоросійського університету було закрито [12, с. 15].

Закриття університетів в УСРР позиціонувалось більшовиками як перемога над ворогами революції, але колишні кадри правоохоронної системи залишилися і змушені були пристосовуватись до нових реалій часу. Але в березні 1921 р., відповідно до резолюції X з'їзду РКП(б), в СРСР було започатковано курс на нову економічну політику [13, с. 115].

Нова економічна політика в СРСР вимагала впровадження низки реформ, серед яких центральне місце займали правова та судова. В межах цих реформ в УСРР трансформувалась і адвокатура. Так, 21 жовтня 1922 р. ВЦВК прийняв «Положення про адвокатуру УСРР» [14, ст. 630]. Того ж року на колегії правозаступників було скасовано і натомість утворено колегії оборонців відповідно до нового «Положення про адвокатур». 14 листопада на основі того ж положення Народний Комісаріат Юстиції УСРР затвердив Інструкцію Про організацію губернських колегій захисників при губ. народних судах. 27 грудня 1922 р. НКЮ затвердив Положення про консультації для надання юридичної допомоги населенню, які організовуються колегіями захисників.

Колегії оборонців у ті часи представляли собою самоврядні організації, що діяли на засадах самофінансування. У Положенні визначалися такі підстави оплати праці захисників: а) від усякої винагороди оборонців у кримінальних та цивільних справах звільнялися підсудні у справах, в яких участь оборони є обов'язковою, а також особи, визнані окремими постановами Народного Суду незможними; б) за такою, встановленою НКЮ УСРР, оплачували послуги оборонців робітники державних і приватних підприємств, члени комітетів незможних селян, військовослужбовці, а також службовці радянських установ і підприємств; в) усі інші категорії населення оплачували послуги оборонців за домовленістю з ними [14, с. 630]. Члени Колегії оборонців вносили зі своєї винагороди відсоткове відрахування, що встановлювалося НКЮ УСРР, у фонд Колегії оборонців на витрати по утриманню Президії Колегії та на організацію юридичних консультацій [14, с. 630]. Нагляд за роботою Колегій оборонців здійснювали губернські Ради народних судів та губернські прокурори.

У березні 1923 р. було створено Одеську губернську колегію захисників. Після чого очевидним виявився брак «правильно підготованих» юридичних кадрів в УСРР. Задля вирішення цієї проблеми у вересні 1927 р. НКЮ був введений інститут стажерів і практикантів при президії колегії [15, с. 234].

Якщо дослідити особовий склад правозаступників по УСРР, то можна побачити, що 62,1% від їхньої загальної кількості у минулому належали до присяжних повірених. Серед

правозаступників чисельність робітників та селян була вкрай низькою: зі 168 правозаступників, особові картки яких надійшли до НКЮ у 1921–1922 рр., лише один був хліборобом (0,1%), два працювали у торгово-промисловій сфері, 38 правозаступників належали до службовців (більше 1/5), 106 – до осіб вільних професій, або 63,1% (серед них адвокатів – 94, інших вільних професій – 12), інших – 12; не зазначено в особових картках рід діяльності 8 правозаступників. Для порівняння, у революційних трибуналах відсоток хліборобів сягав 5,5% від чисельності особового складу, робітників заводів та фабрик – 43,5%. Серед особливих народних слідчих до робітників належало 10,3% від загальної кількості слідчих по УСРР, серед народних суддів – 11,1% [16, с. 3, 5–6]. При цьому кількість комуністів серед правозаступників порівняно з іншими працівниками судового відомства була найнижчою.

Методи вичищення радянської адвокатури від «ворожих елементів» були різноманітними. До них належали: проведення іспиту при прийомі на роботу, встановлення квот за соціальним походженням при прийомі кандидатів, наявність та обсяг громадського та політичного стажу роботи майбутніх оборонців, праця у дореволюційних органах, рівень знань, володіння українською мовою, політичні погляди та переконання. Саме останні критерії часто були причиною виключення з колегій та застосування репресій щодо конкретних захисників [17, с. 93].

З другої половини 20-х років ХХ ст. ідеологічні чистки серед працівників правоохоронних органів значно посилювались, що безпосередньо позначилось і на особовому складі правозаступників. 1925 р. НКЮ поставив питання перед ВУЦВК та РНК про необхідність проведення чистки особового складу колегій оборонців у всеукраїнському масштабі, зокрема було поставлено на порядок денний проект постанови ВУЦВК та РНК «Про утворення особливих комісій з перевірки персонального складу колегій захисників» на початку 1925 р. [18]. Його реалізація була завершена наприкінці 1928 р. – на початку 1929 р. до проведення чистки всього радянського апарату у всеукраїнському масштабі.

Після ліквідації у 1925 р. губерній колегій оборонців створювалися при окружних судах. Діяльність оборонців, відповідно до Положення про Судоустрій 1925 р., здійснювалася у двох формах: через приватний кабінет та юридичні консультації, що організовувалися за завданням Народного Комісаріату Юстиції та окружного суду [19, с. 51].

Висновки. Досліджений нами матеріал висвітлює факти з історії становлення адвокатури кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. на прикладі Одеси. Цей процес хоч і відбувався в рамках імперських реформ, водночас мав і певні особливості. Потреби портового міста ще з початку ХІХ ст. вимагали адвокатських послуг. Тож їм мешканці шукали підтримки з боку судових стряпчих. Саме їхній практичний досвід із часом було враховано членами Одеської ради присяжних повірених, які докладали багато зусиль до організації високопрофесійної адвокатури. Разом із прогресивними науковцями вони активно боролись за реформи в юридичній освіті, за ліквідацію дискримінації за гендерною та національною ознаками, що досить часто дратувало владу.

Інститут адвокатури того часу відрізнявся демократичними принципами організації. До неї вступили багато прогресивних вчених, громадських діячів, а видатні одеські адвокати В. Протопопов, Й. Пергамент, Є. Попандопуло, А. Ріхтер, Г. Брелід-

зе, О. Пассовер, Ф. Богацький, Є. Васьковський, І. Ковшаров, Е. Немировський здобули широкого визнання не тільки на адвокатській, а й на науково-педагогічній ниві. Але, на жаль, більшість цих талановитих фахівців стали не просто непотрібними, а й небезпечними для нової радянської влади.

Причини такого ставлення були різними, але, насамперед, радянська державно-правова система виключала можливість існування суспільно значимої адвокатури. Вона діяла в чітко окреслених фахових межах, що виключали будь-який вплив адвоката на громадську думку, його активну національну позицію. Пристосовуючи адвокатуру до реалій нового політичного режиму, влада проводила політику політичних «чисток» в адвокатурі, спрямовану на винищення усіх незадоволених радянським ошасливленням. Паралельно з нищенням кращих демократичних традицій адвокатури влада докладала максимум зусиль і до знищення юридичної освіти в Одесі та в республіці.

Література:

1. Резолюція учасників Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура Одещини: історична ретроспектива та сучасний стан» 9 жовтня 2017 р. м. Одеса. URL: unba.org.ua/.../Резолюція%20кругл%20столу%20Історія%20Одещини
2. Середкина О. А., Калашникова Е. Б. Формирование профессиональной адвокатуры в Российской империи. *Science Time*. 2015. № 12. С. 716–719.
3. История русской адвокатуры. 1864–1914. В 3-х т. Москва : Изд. Советов присяжных поверенных, 1916. Т. 2. М. Н. Гернет. Словесная организация адвокатуры. Глава I. Статистика адвокатуры. 354 с.
4. ЦДІАК України. Фонд 442. Опис 635. Справа 343. Аркуш 1-5; Дело об образовании при Киевской судебной палате Совета присяжных поверенных (11–31.08.1905 г.).
5. Судебные уставы 20 ноября 1864 г. с изложением рассуждений, на коих они основаны : в 2 ч. Санкт-Петербург : Типография 2 отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. Ч. 1. 763 с.
6. Бакаянова Н. М. История возникновения адвокатского самоуправления на Украинских землях. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 3. С. 13–20.
7. Одесская областная коллегия адвокатов (история возникновения и становления). URL: attorneys.odessa.gov.ua/wp.../ystoryyaadvokatury-Odessa-y-Odesskoj-oblasty_.pdf
8. Осадчук Е. И. История зарождения и развития адвокатуры в царской России. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2013. № 4. С. 81–85.
9. Левчук Ю. М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження : дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харківський Національний Університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 216 с.
10. ЦДАВОВ України. Ф. 8, Оп. 1, Спр. 14. Письмо от Комиссии Юстиции при Всеукраинском в Полтавский Губернский Юротдел исх. от 18 февраля 1919 г. № 157. Арк. 10.
11. Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали УСРР. *Собрание Указаний и Распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины*. 19–20 листопада 1919 р. № 11. Ст. 14, п. 4-6.
12. Домбровский А. И. К вопросу об истории юридического образования в Одессе в 20-е годы ХХ века. *Становлення, функціонування та розвиток правових систем сучасності: проблеми науки і практики* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 145-й річниці створення ОНУ ім. І. І. Мечникова, м. Одеса, 23 квітня 2010 р. Одеса, 2010. С. 13–18.

13. 170 років – зберігаємо традиції. 20 років – створюємо майбутнє / ред. кол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.]; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Юридична література, 2017. 560 с.
14. Положення про адвокатуру. *Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України* / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків : Друк. «Вукопспілки», 1922. С. 630.
15. Єфремова Н. В. До питання професійної підготовки адвокатів в Одесі кінця 20-х – початку 50-х років ХХ ст. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри* : матеріали Між. н.п.к : в 2-х ч., 25–26 квітня 2018 р. Сумський національний аграрний університет, юр. ф-т. Суми, 2018. Ч. 2. С. 232–237.
16. Статистика України. 1921/1922. Серія 8. Моральна статистика. Випуск 1. Суд и преступность на Украине. № 29. / ЦСУ Української ССР. Харків, 1923. 26 с.
17. Гусева В. П. Щодо питання проведення чисток серед представників адвокатури в УСРР у 1919–1929 роках. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. 96 число 2(27). С. 91–96.
18. ЦДАВОВ України, ф. 8, оп. 2, спр. 50 Витяг з Протоколу Ч. 40/193 засідання Великої Президії ВУЦВК 25 лютого 1925 р. Арк. 1–11.
19. Губар С. В. Соціалістична реорганізація адвокатури: досвід УСРР кінця 1920-х років. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 50–55.

Корниенко И. В. Организация адвокатуры в южноукраинских губерниях конца XIX – первой четверти XX вв.: сравнительно-правовая характеристика

Аннотация. Статья посвящена исследованию истории становления института адвокатуры в Одессе с конца XIX до первой четверти XX ст. В процессе анализа данного процесса была проведена сравнительная характеристика, организация деятельности адвокатуры указанного периода. Собранные материалы позволили продемонстрировать об-

щую динамику развития адвокатуры в Одессе и определить способы и цели реорганизации данного института в УССР до 1925 года. Целью данного исследования было выявление и систематизация малоизвестных материалов для создания объективного видения истории отечественной адвокатуры. Собранные материалы могут быть полезны в учебном процессе, а также для усовершенствования законодательства об адвокатуре Украины и популяризации выдающихся правозащитников прошлого в современном мире.

Ключевые слова: адвокатура, присяжные поверенные, реформа адвокатуры, Одесский судебный округ, политика «военного коммунизма», новая экономическая политика.

Korniienko I. Organization of Advocacy in Southern Ukrainian provinces at the end of the 19th – the first quarter of the 20th century: comparative legal characteristic

Summary. The article researches into the history of the establishment of the Bar Association in Odessa in the period from the end of the 19th to the first quarter of the 20th century. Analyzing this process, the comparative characteristics of organization and activity of the Bar in the specified period was conducted. The materials collected allowed demonstrating the general dynamics of advocacy development in Odessa and determining the ways and purposes of reorganization of this institute in the USSR until 1925. The purpose of this study was to identify and systematize unfamiliar materials in order to create an objective vision of the history of domestic advocacy. The collected data can be useful in the educational process, as well as for improving the legislation on the advocacy of Ukraine and the promotion of prominent human rights defenders of the past in the modern world.

Key words: Bar Association, jurors, advocacy reform, Odessa court district, “military communism” policy, new economic policy.